

Avcı-Toplayıcılar: Orijinal Liberteryenler

Thomas Mayor

İktisat Profesörü | Houston Üniversitesi

Çeviren: Atilla Yayla

liberal düşünce, Yıl 18, Sayı 71, Yaz 2013, s. 227 - 246

Bu makalede daimî fakat hâlâ karara bağlanmamış bir meseleyi ele almaktayım: Politik ekonominin hangi versiyonu -kollektivist olanı mı yoksa bireyci olanı mı- insanın temel karakteriyle daha uyumludur? İnsan doğal olarak bir bireyin bizzat kendi çabalarının ürünlerine hakkına saygı mı duyar yoksa diğer insanların bu ürünler üzerinde daha fazla (daha yüksek) bir hakka sahip olduğuna mı inanır? İnsan genetik olarak bir bağımsız karar verici olmaya mı programlıdır yoksa, pasif bir rolde, güçlü bir lideri izleyerek kendisini daha rahat mı hisseder? Elbette, filozoflar ve siyasal teorisyenler bu sorulara farklı cevaplar verdiler, fakat cevaplarını hemen her zaman önemli destekleyici deliller olmaksızın ortaya koydular. Bu makalede bu tür delillerin mevcut olduğunu ve bunların gerçekte evrimci biyolojinin ilkelerini antropoloji alanında elde mevcut geniş hacimli literatüre uygulayarak bulunabileceğini öne sürmekteyim.

Arkeolojik ve biyolojik kanıtlar, Richard Leakey tarafından dik maymunlar olarak tarif edilen insanların, ilk olarak, yaklaşık yedi milyon yıl önce belirlediğini göstermektedir (1994, xiii). O zamandan beri, belki de geçmiş on bin yıl hariç, muhtemeldir ki, insanlar akrabalık (kinship) temelli kümelerde (band) yaşadı. Bu şartlar altında, böylesine uzun bir zaman dilimi içinde, insan avcı-toplayıcı (hunter-gatherer) veya toplayıcı (foraging) toplumlarda bekayı teşvik eden davranış kalıpları ve sosyoekonomik kurumlar geliştirmiş olmalı.

* Hunter- Gatherers: The Original Libertarians. *The Independent Review*, v. 16, n. 4, Spring 2012, s. 485- 500

Bu yüzden, modern insanın, aslî, biyolojik anlamda, bir avcı-toplayıcı olduğu sonucuna varmamız gerekir. Modern insanı bütünlüğü içinde anlamak için, onu, dar bir beş ila on bin yıl öncesinde uygarlığın doğmasından çok önceki ilkel yaşama şartları içinde anlamamız icap eder¹.

Avcı- Toplayıcı Toplumların Temel Özellikleri

Hemen hemen tümüyle iskeletlerden ve aletlerden oluşan arkeolojik deliller insan davranış kalıplarına ilişkin yetersiz bir anlama imkânı temin etmektedir. Bununla beraber, zengin ve teferruatlı bir etnografik edebiyat modern döneme kadar yaşamış avcı-toplayıcıları ve avcı-toplayıcılara benzeyen insanları tasvir ediyor². Bu edebiyat kesin olarak hemen hemen her ilkel toplumda görünen (beliren) özellikleri tespit eder- avcı -toplayıcı toplumların, ekonomik ve politik bir hayvan olarak insana dair önemli kavrayışlar sağlayan “sivilize olguları” (gerçekleri). Bu sivilize olguların en önemlileri şunlardır:

1. Toplumun temel birimi kümedir (band), ki kümeler genellikle akrabalık bağlarıyla birbirine bağlı az sayıda çekirdek aileden müteşekkildir. Kümeler nadiren elli kişiyi aşar (Fried 1967, 113). Bu temel birimin yaygın olma özelliği etkileyicidir. Bilinen bütün toplayıcı gruplar bu formu (şekli) alır görünmektedir. Daha da fazlası, sosyal organizasyonun küme formu biz insanlara en yakın primat türleri arasında da hâkimdir. Bu yüzden, gayet emin olabiliriz ki, bu sosyal organizasyon biçimi yerleşik tarımın doğmasına kadar, bütün insanlık tarihi (ve aynı şekilde muhtemelen insan öncesi tarih boyunca) hâkim oldu.
2. Kümeler nispeten geniş bölgelerde yaygın biçimde dağılmıştır, ki bu belki de beş milkareye bir insandan elli ve daha fazla milkareye bir insan nüfus yoğunluğu hâsıl eder (Steward 1955, 125). Aşıkârdır ki insan nüfusu çok yakın zamanlara kadar çok azdı. Bazı tahminler, daha yirmibin yıl öncesine kadar Avrupa'nın bütün nüfusunun yüz binden daha fazla olmadığını söylemektedir.
3. Kümelerin bir hakikî (effective) devleti veya formel kanunları yoktur. Kümelerde genellikle hemcinslerinden (emsallerinden- peers) daha çok saygı duyulan ve “baş adam” (headman) olarak işaret edilebilecek bir veya iki adam vardır. Fakat, ünvanları ne olursa olsun, bu kimseler kümedeki insanlardan birazcık fazla otoriteye sahiptir. Fried'a göre, herhangi bir küme lideri “diğer küme üyelerinin hiçbirini kendi isteklerini yerine getirmeye zorlamaya muktedir değildir” (1967, 83). Şüphesiz, kümeler, bütün küme üyelerine, bazen gayet sıkı şekilde uygulanan davranış normlarına sahiptir.
4. Yiyecek genel olarak avlanır veya toplanır, pastoral veya tarımsal toplumlarda olduğu gibi üretilmez. Ancak, modern çağa kadar yaşamış bazı

ilkel gruplar (Uzak Güney Amerika'nın Yanomano halkı gibi) temel avcı-toplayıcı özelliklerini muhafaza ederken bahçecilikle sınırlı miktarda uğraşabilir (Chagnon 1992, 79).

5. Yiyeceklerin çoğu dayanıksızdır (çürüyebilir). İlkel insanlar yiyecekleri muhafaza etmede sınırlı araçlara sahiptir. Küme farklı bir lokasyona taşındığı zaman yiyecek dışı maddeler bile terkedilmek mecburiyetinde kalabilir. Toplayıcı toplumun bu özelliği mülkiyetin biriktirilmesi açısından aşikâr implikasyonlara sahiptir.
6. Mallar bir karşılıklı hediye verme sistemine göre mübadele edilir. Bu sistem, şüphesiz, paraya veya hatta paranın yerine geçirilebilir bir ikameye (substitute) sahip olmayan bir toplum için yegâne pratik sistemdir. Bu, toplayıcı toplumların çok tartışılan ve bu makalede ele alınan konuları açıklığa kavuşturmak için iyice anlaşılması gereken bir özelliğidir.
7. Cinsler arasında genel bir işbölümü vardır, fakat cinsin kendi içinde bir işbölümü yoktur. Böylece, her yetişkin erkek diğer her yetişkin erkeğin yaptığı işin aynısını yapar ve her yetişkin dişi aşağı yukarı her yetişkin dişinin yaptığı işin aynısını ifa eder, fakat erkeklerle dişilerin işleri gayet farklıdır.
8. Avcı-toplayıcıların şahsî mülkiyete bireysel hakları olmasına rağmen, kümelerin kullandığı doğal kaynaklarda genel olarak hiçbir mülkiyet hakkı yoktur. Çok az sayıda insan ve bol doğal kaynakların olduğu yerde, bu kaynaklarda mülkiyet hakları yaratmak hiçbir fayda sağlamaz. Bu ortak mülkiyet durumu, muhtemelen, pekaz istisnaıyla, onbin yıl önce tarımın gelişmesine kadar hüküm sürdü.
9. Kümede hayat mahremiyetin aşırı eksikliği tarafından karakterize edilir. Bu yüzden, bireyler kümedeki diğer bireylerin aktiviteleri hakkında geniş bilgiye sahiptir.
10. Kanunların, polisin ve yargıçların bulunmamasına rağmen küme içi mücadele (conflict) nispeten azdır, fakat kümeler arası mücadele önemli olabilir. Marvin Harris avcı-toplayıcı toplumlarda bir çoğunluğun, genellikle bölge ve kaynaklar üzerindeki ihtilaflar tarafından değil fakat kişisel şikayetler tarafından sebep olunan kümeler arası savaşıyla meşgul olduğu neticesine varır (Chagnon 1992, 218- 19).

İlkel Toplamların Popüler Konseptleri

Bu makalenin amaçları açısından, ilkel insanın popüler tahayyülde nasıl karakterize edildiğini göz önünde tutmak (consider) faydalıdır. Şöhretli antropolog Lionel Tiger (bazı profesyonel antropologlar dâhil) modern insan tarafından "bizim müşfik, barışçıl, lirik biçimde (lyrically) âdil insan özümüzü"

(2008) keşfetmek için yapılan tetkiklerde ilkel insanların genellikle romantize edildiğini ileri sürmektedir. Diğer bazı modern insanlar (meselâ, Shalins 1972) modern toplumları kritize etmekte ilkel toplumların üstün özelliklerini (mystique) belki de yalnızca modern hayatın komplikasyonlarını ve şiddetini ilkel hayatın farazî basit huzuruyla zıtlılaştırmak (contrast) için kullandı³. Diğerleri, avcı-toplayıcı toplumların farazî eşitlikçiliğini müstakbel komünist toplum için bir model olarak yüceltti (övdü) (Lee 1988).

Yıllar içinde, Marksist gelenekte pekçok entelektüel ilk (erken) insanların bir “ilkel komünizm” durumunda yaşadığına inandı. Bu inancın güdüsü görünüşte (apparently) Lewis H. Morgan’ın ilk 1877’de yayımlanan *Ancient Society* (Eski Toplum) kitabıydı. Morgan’a göre, “yaşayan komünizm” (“communism in living”) ilkel haklar arasında standart pratikti ([1877] 1958, 454). Hem Karl Marx hem Friedrich Engels Morgan’ın görüşlerinden çok etkilenmişti ve Engels bu fikirlere *The Origin of the Family, Private Property, and the State*’de şöhret (önem) kazandırdı. Bu yüzden, Engels’e göre, “Toplumun bütün eski (önceki) safhalarında üretim esas itibariyle kolektifti ve aynı şekilde tüketim geniş veya dar komünitelerde ürünlerin doğrudan dağıtımıyla vuku buldu” ([1884] 1962, 2: 322). Bu görüş bugüne kadar sosyalistlerin düşüncesinde muazzam bir tesire sahip oldu⁴. Şüphesiz, ilkel toplumlarda çekirdek aile içinde komünizm, günümüz toplumlarında olduğu gibi, normdu. Az bir ihtimalle (güç belâ) başka türlü olabilirdi. Çocukların olgunluğa kadar yetiştirilmesi –doğrusu toplumun bekası– ailenin bu şekilde organize edilmesini gerektirir. Ancak, bu toplumlarla ilgili gözlem yapan birçok kimse yanlış şekilde aile komünizmini aile dışındaki bütün bireylere teşmil edecek şekilde yorumladı, ki bu etnografik delil tarafından kesinlikle desteklenmeyen bir görüştür.

İlkel toplumların komünist olduğu görüşüne, aynı zamanda ilkel ekonomilerin aslî mahiyetinin hatalı bir yorumu tarafından yardım edildi. Bu ekonomiler hiçbir önemli iş bölümünün olmadığı kendi kendine yeterli komünitelerdi. Bütün yetişkin üyeler avcılar ve toplayıcılar olarak çalışırdı. Yetişkinlerin bu aktivitelerdeki verimliliği çok fazla değişmezdi. Kuşkusuz, bazı avcılar diğerlerinden daha fazla veya daha az yeteneklidir, fakat böyle değişiklikler muhtemelen nispeten küçük olacaktır. Bu yüzden, böyle bir toplumda hiç gelir yeniden dağıtımı olmasa veya gelir yeniden dağıtımı çok az olsa bile hayat standardı gayet eşit olacaktır. Modern toplumdaki çok daha yüksek gelir eşitsizliğinin sebebi ilkel toplumların daha fazla yeniden dağıtım yapması veya bir anlamda daha fazla komünistik olması değildir. Modern ekonomi, geniş nüfus temeliyle ve yoğun iş bölümüyle, büyük kabiliyet sahibi kişilerin bu yeteneğe uygun kazançlar elde etmesine izin verir. J.

K. Rowling –meşhur bir çocuk hikâyeleri (Harry Potter) yazarı– özel yeteneğini kullanınca, bir öğretmen olmaktan çıkıp mütevazı bir işte çalışan ortalama İngiliz kadınlarından beş bin kat çok para kazanmaya yürüdü. Dünyanın her tarafında yüz milyonlarca insana kitaplar ve filmler satmayı becerdi. Bir avcı-toplayıcı toplumunda bu özel yetenek kuvveden fiile geçmemiş olarak kalacaktı ve Rowling’in bir toplayıcı olarak verimliliği muhtemelen o toplumdaki diğer her kadının verimliliğine gayet benzer olacaktı.

Garip bir şekilde, Marx ve Engels evrimin insanın tabiatını kolektivizm istikametinde şekillendirdiğini ileri sürmedi –eğer ilkel insan yaşayıpta komünizmi tecrübe ettiyse mantıklı görülebilecek bir görüş. Bu aşikâr kusur insan tabiatının şekillendirebileceğine olan güçlü Marksist inancı yansıtabilir. Marx’a göre, insanın tabiatının maddî şartları belirlemesinden ziyade insanın maddî şartları insanın tabiatını belirler. Bu inanç veri alındığında, evrimin yedi milyon yılının pek az önemi olacaktır. Ancak, modern bilim böylesine basit bir nedensellik teorisine pek sempati duymaz. Ekonomik şartlar ile kültür ve biyolojik kalıtım insan davranışını etkiler görünüyor. Bu perspektif esas alındığında, ilkel insanın uzun bir evrim süreci yoluyla kolektivist bir yaşama tarzına mı yoksa bireyci bir yaşama tarzına mı adapte edildiğini belirlemek önemlidir.

Kolektivizm versus Bireycilik

Eğer insan tabiatı gerçekten mükemmelen şekillendirilebilir değilse, bir modern toplum, muhtemelen, vatandaşlarının kendilerinin bu temel tabiatına aykırı davranmasını istemediği zaman azamî ölçüde başarılı olacaktır. Başka bir şekilde ifade edilirse, bir modern toplum muhtemelen eğer onun temel kurumları insanın tabiatıyla uyumluysa en yüksek seviyede başarılı olacaktır. Fakat, modern toplumun temel kurumları nelerdir? Bu soruya tam bir cevap, açıktır ki, bu makalenin sahasının çok ötesine geçer. Ancak, bereket versin ki, burada birkaç kilit kurum üzerinde yoğunlaşmak amacımıza yeterince hizmet eder. Bireyciliğe dayanan bir toplum açısından, üç kurum özellikle önemlidir. **Birincisi**, bireyler, yalnızca hukukun hâkimiyetine tabi zorlanmamış tercihler yapmakta özgür olmalıdır⁵. Bu kurumsal şart, hiç şüphesiz, bireysel özgürlüğün merkezî ilkesidir, fakat, aynı zamanda, bir liberal, bireyci toplumun çoğu savunucusu için önemli bir mesele olan ekonomik refahın maksimize edilmesi için de bir şarttır. **İkincisi**, her birey, zora dayalı transferler tehdidi olmaksızın kendi çabalarının meyvelerine sahip çıkmaya muktedir olmalıdır. Bu şart da aynı şekilde iki amaca sahiptir. O, bireysel özgürlüğü teşvik etmenin dışında, ekonomik refah için de gereklidir, çünkü, böyle transferler

ekonomik kaynakları iki ana yolda israf ederler. Bu tür transferler, 1) verimli aktiviteler için müşevvikleri azaltırlar ve 2) kaynakların, transferlerin zararlı etkilerini azaltmak için olduğu kadar bu tür transferlere karşı korumak için de faydalı amaçlardan başka taraflara yönlendirilmesine sebep olurlar. Son olarak, bir liberal, bireyci topluma en iyi minimal devlet otoritesi isteyen vatandaşlar tarafından hizmet edilir.

Önceki tartışma avcı-toplayıcı toplumların kurumlarını değerlendirmek için üç kriter sağlar: (1) Bireysel karar vermede otonomi derecesi,; (2) gönülsüz transferlerden özgürlük derecesi; (3) desantralize otorite derecesi. Eğer bu kriterler ölçülebilir değişkenler olarak düşünülürse, yüksek (high) değerler bireycilikle ve düşük (low) değerler kolektivizmle uyuşabilirlik gösterir.

İlkel Topumlarda Karar Verme

Şüphesiz, ilkel toplumun en temel birimi çekirdek ailedir –bir koca, bir karı (ara sıra birkaç karı) ve çocuklar. Bir ortak lokasyonda yaşayan az sayıda bu tür aile bir tek küme oluşturur. Hâlâ var olan küme toplumları hakkındaki etnografik edebiyat kümede karar vermenin modern ailelerin benzer kümelenmelerinden bekleneceğin tamamen aynı olduğunu göstermektedir. Böyle bir kümeleşmede her yetişkin gayet otonom olmaya meyleder. Bir tek çekirdek aileyi ilgilendiren meseleler genel olarak yalnızca aile içinde karara bağlanır. Bütün çekirdek aileleri ilgilendiren kararların alınması gerektiği zaman, bazı yetişkinlerin fikirleri muhtemelen diğer yetişkinlerin fikirlerinden daha fazla ağırlık taşıyacaktır, fakat hiçbir itaate zorlama mekanizması yoktur. İtaat gönüllü olduğu için, böyle bir kümedeki bir lider kesin bir sonuç elde etmek için iknaya ve örneğe çok dayanmak zorundadır. Yine gayet muhtemeldir ki, hangi kişinin gündemindeki özgül mesele için en güvenilir lider olarak algılandığına bağlı olarak, böyle bir grup içinde liderlik bir yetişkinden diğerine geçecektir. Bu beklentilerin tümü küme toplumları üzerine etnografik edebiyat tarafından teyit edilmektedir.

Napoleon Chagnon uzak Amazon/Orinoco yağmur ormanlarında Yanomano halkı arasında yaklaşık beş yıl yaşadı ve Bisaasi-teri köyünün en etkili liderine yardım etti (befriended). Chagnon'un bu adamı tarifi etnografik literatürdeki bir ortak temayı iyi tasvir eder:

Kaobawa köyünün başkanıdır, bunun anlamı şudur: O köyünün diğer Yanomano gruplarıyla politik ilişkilerinde belli sorumluluklara sahiptir, fakat grubu içindeki kimseler üzerinde, köyün düşmanla meşgul olması zamanı haricinde çok az kontrole sahiptir... Kaobawa gibi liderler, emirlerine uyulacağından neredeyse emin olmaksızın pek emir vermezler. Çoğu zaman teklifler yaparlar veya örnek olarak önderlik ederler. Bir emir vermeden önce, durumu özel olarak ne olabileceğini düşünmek için dikkatle değerlendirirler ve emrin takip edileceğine kani olurlar-

sa, o emri verirler. Köyde, hiçbiri eğer emir verirse ne olacağından emin olmayan fakat ihmal edilecek (uyulmayacak) bir emir verirse statüsünün gerileyeceğinin gayet farkında olan, birkaç önemli adamın bulunması özellikle ilginçtir (touchy) (1992, 14)⁶.

Benzer etnografik delillerin dikkatli bir yorumuna dayanarak, Morton Fried avcı-toplayıcıları, bir “basit eşitlikçi toplum” –ki bu toplum onları doldurmaya muktedir insanların sayısı kadar değer verilen statü tanır (kabul eder)– olarak karakterize eder (1967, 52). Başka türlü ifade edildiğinde, bu tür toplumlarda bireyler esas itibarıyla miras ve zor yoluyla elde ettikleri pozisyon temelinde değil, bireysel meziyet temelinde değerlendirilir. Böyle bir toplumda, yetişkinler, akranelarının tavsiyelerini kabul veya ihmal etme özgürlüğüne sahip otonom karar vericileridir. Formel kanunlara, mahkemelere, polis gücüne, askerî fatihlere, feodal lordlara, köle efendilerine, devlet regülasyoncularına veya vergilemeye tabi (muhatap) değildirler. En iyi, siyasî ve karar vericilik eşitliği durumu olarak tasvir edilebilecek bir ortamda yaşarlar⁷. Bu yüzden, ilkel toplumlarda karar verme otonom ve desantralize olmaya meyleder.

İnsanların yedi milyon yıl boyunca karar vermede yoğun tarımın başlamasından beri tecrübe edilen herşeyi çok aşan bir bireysel otonomi seviyesine sahip olduğunu gösteren antropolojik deliller çok kuvvetlidir. Böyle bir sonucu ne meydana getirebilirdi? Birkaç faktör muhtemelen kesindi. Birincisi, teknolojik bilginin nispeten düşük seviyesi ve nispeten küçük nüfus yetişkin bireylerin ekonomistlerin “iş bölümü” adını verdiği şeyi kullanamamasına sebep oldu (entailed). Onlar otonom, kendi-kendine yeterli (self-sufficient) üreticilerdi. Böyle üreticiler olmak ve bol doğal kaynaklar devrinde yaşamak bir zulmedici kümeyi terketmenin nispeten maliyetsiz olması anlamına geldi. Serflerden, kölelerden ve modern ülkelerin vatandaşlarından farklı olarak, avcı-toplayıcılar sadece az sayıdaki eşyalarını toplayıp farklı toplama lokasyonlarına taşınabilirlerdi. Aynen bir rekabetçi piyasa ekonomisinde olduğu gibi, giriş ve çıkış özgürlüğü sosyal bakımdan arzuya şayan bir sonucu elde etmede kritik bir rol oynar. “Ekonomik mobilite” olarak adlandırabileceğimiz şeyin önemi abartılamaz. Bunun on bin yıl önce kaybedilmesi ekonomik ve politik istismarın (sömürünün) yükselmesinin temel sebebidir.

Neredeyse her yetişkin erkeğin bir silahlı avcı olması gerçeği de otonom karar vermede önemlidir ve çoğu ilkel toplumlar bir avcı-savaşçı kültürüne sahiptir. Statü, öz-saygı ve yeniden üreme başarısı bu becerilere dayanır. Küme içi şiddet, genelde yaygın olmamasına rağmen, daima mümkündür. Avcılar köyden uzak, iskan edilmemiş bir bölgede olduğu zaman, şahidi olmayan cinayet şansı boldur. Bu hep-mevcut mukabele tehdidi küme içi zora

karşı bir doğal fren (curb) olarak işler ve modern toplumların polis gücüne bir (Amerikan Anayasası'nın) "İkinci Tadil" (i) tipi alternatif sağlar.

Dışardakilerden korunma için (diğer) küme üyelerine bağımlı olmak da (reliance) iç şiddeti sınırlamada muhtemelen bir rol oynar. Chagnon, Yanomano halkı içinde, yetişkin erkeklerin yaklaşık %30'unun hemen hemen tamamen komşu kümelerle çatışmalardan doğan şiddette öldüğünü keşfetti (1992, 239). Elbette doğrudur ki, Yanomano üyeleri kendilerini "hiddetli (fierce) halk" olarak tasvir ederler ve diğer birçok ilkel halktan daha dövüşken olabilirler, fakat gruplararası savaş için potansiyel, galiba gayet normaldir. Marvin Harris'e göre, "Organize edilmiş gruplararası cinayet bizim taş çağı atalarımızın kültürlerinin parçası olmuş olamaz. Belki; ancak, kanıtların çoğu artık bu görüşü desteklemiyor. Modern gözlemcilerin bildiği avcı-toplayıcıların çoğunluğu gruplararası savaşın bazı türlerini gerçekleştirir, ki bunlarda savaşçı takımları amaçlı olarak (deliberately) birbirini öldürmeye çalışır" (1997, 47). Daima mevcut dış tehlike altında, kümenin bütün üyeleri muhtemelen grup içi âhengi korumada ve hakimiyet (dominance) üzerinde çatışmalardan kaçınmada bir ilgiye (menfaate) sahip olacaktır. Şüphesiz, bu eğilim küme üyeleri arasındaki yakın akrabalık tarafından çok takviye edilir.

Son olarak, kümenin küçük hacmi, kümenin akrabalığa dayanması ve küme içinde mahremiyetin yokluğu polis gücü kullanmaksızın sivil düzenin iç muhafazasına ve düzenin gerekli hakimiyet ve zorlama yapısının oluşmasına müsaade eder.

İlkel Mübadele ve Yiyecek Paylaşma

Yüksek derecede uzmanlaşmasıyla birlikte modern işbölümü, paranın kullanımını yoluyla mümkün kılınan karmaşık bir ticaret sistemini zorunlu kılar. Para modern insanın bir malı, belki kendi emeğini, aynı anda yakın (aynı) bir değere sahip bir malı satın almak zorunda kalmaksızın, satmasına müsaade eder. Para, aynı şekilde, onun, bir malı, aynı değerinde bir malı aynı anda satıcıya satmak mecburiyetinde olmaksızın satın almasına izin verir. Bu yüzden, bir modern toplumda para bir birtür ekonomisine engel olan (frustrate) "isteklerin buluşması (coincidence)" problemini çözer. Para aynı zamanda, bireylerin, geçici fazlalarını (surplus), daha sonra acil ihtiyaç zamanlarında faydalı mallara tahvil edilebilecek parasal tasarruflara dönüştürmelerine izin vererek "değer biriktirme" aracı olarak hizmet görür. İlkel toplumlar, elbette, mübadele için sınırlı bir ihtiyaca sahipti, çünkü her yetişkin birey, erkekler ve kadınlar arasındaki genel (usual) görev taksimatı hariç, diğer her bireyin yaptığı gibi, toplamaya meyyleder. Bununla beraber, ilkel toplumlarda yiye-

cek kazanılması (acquisition) değişkendir. Zaman zaman bir avcı-toplayıcı tüketebileceğinden veya saklayabileceğinden daha fazla dayanıksız (çürüyebilir) yiyecek sahibi olabilir ve diğer zamanlarda bir açığa sahip olabilir. Bir avcı-toplayıcı yiyecek fazlasını kıtlık zamanlarında yiyecek satın almak için kullanmak üzere para karşılığı satamaz, çünkü para modern bir icattır. Fakat ilk insanın bekası, onun, paranın yerine, fazlalık zamanlarında “tasarruf etme”sine ve açık zamanlarında “tasarrufu harcama”sına izin verecek bir kurumsal ikame (yerine geçen bir şey) bulmasına bağlıydı. Bu basit ikame (surrogate), bir kümenin üyeleri tarafından “yiyeceğin paylaşılması” adını verebileceğimiz şeydir, yiyecek fazlalarına sahip olan bireyler yiyecek azlığına sahip olan bireylere yiyecek transfer ederler. Sonuç, zaman içinde tüketim düzleşmesidir (consumption smoothing). Şüphesiz, burada yakın aile dışında yiyecek paylaşmaya işaret etmekteyiz, çünkü, ilkel toplumlarda olduğu kadar modern toplumlarda da çocukları yetişkinliğe ulaştırmanın bir temel şartı (gereği) olan bu tür aile içiyiyecek paylaşımı hakkında dikkate değer bir şey yoktur.

Aile birimi dışında yiyecek paylaşma ve bunun tüketim kalıpları üzerindeki mütekaip (takip eden) tesiri, teorik olarak genel olarak üç gruba giren bir dizi farklı saikten (motives) ve kurumsal düzenlemeden ortaya çıkabilir; (1) altruizm, (2) zorlama, ve (3) kişisel çıkar. *Altruizm*, kuşkusuz, fazla yiyeceğe sahip olan bireylerin yiyecek açığı olan bireylere karşılık (tekabüliyet-reciprocation) beklemeden yiyecek vermeye istekli olduğunu ima eder. *Zorlama* yiyecek fazlasına sahip olan bireylerin yiyecek açığı olan bireylere kendilerine potansiyel zarardan kaçınmak için yiyecek vermeye istekli olduğunu ima eder. *Gönüllü kişisel çıkar* yiyecek fazlası olan bireylerin yiyecek açığı olan bireylere, mevcut mallardan daha fazla yarara sahip müstakbel mallar almayı (yani, işleme bir “kâr” elde etmeyi) umdukları için verdiklerini ima eder.

Yiyecek paylaşmanın bu üç açıklamasının her birinin erdemlerini ve zayıflıklarını tetkik etmek için, yiyeceğin bulunduğu ve dağıltıldığı genel ortamı yeniden gözden geçirmek yararlıdır. Etnografyacılara tarafından tasvir edildiği üzere, bir avcı-toplayıcı bir grup içinde veya kendi başına yiyecek toplayabilir, fakat o mahsulün en azından bir parçasını ailesiyle veya kümenin diğer üyeleriyle birlikte tüketmek için bir merkezî mekana (bir köy veya kamp alanı) dönmeye eğilimlidir. Geniş yiyecek “paketleri” –büyük bir hayvan veya bir meyve demeti– bulmanın tesadüfi mahiyeti sebebiyle, bazı bireyler mecburen diğerlerinden daha fazla veya daha az yiyecek geriyeye döneceklerdir. Eğer avda başarı tesadüfiyse veya avda mühim bir tesadüf unsuru varsa, küme üyelerinin ortalama tüketimi, kümenin hacmi arttıkça, daha az değişecektir. Bu yüzden, kümelerde yaşamak ve yiyecek paylaşmak, zaman içinde,

yiyeceğin çürüyebilmesine ve herhangi bir belirli avcının avda tesadüfî başarısına rağmen tüketim miktarını düzleştirir. Gerçekten, toplayıcılığın milyonlarca yılı içinde küme organizasyon biçiminin dayanıklılığı (sürekliliği) şüphesiz büyük ölçüde onun bu görevi ifa edebilme kabiliyeti sayesinde⁸.

Sade gözlemciye, yakın aile dışında yiyecek paylaşma aşikâr bir altruizm durumu gibi gözükebilir. Bu yoruma göre, fazla yiyeceğe sahip olanlar az yiyeceğe sahip olanlara sempati duyar ve diğerkâm şekilde onların durumunu iyileştirmeye çabalar. Ancak, altruizm etnografik edebiyat tarafından fazla desteklenmez, kısmen yiyecek paylaşma için çok daha iyi izahların mevcut olması yüzünden ve kısmen altruizmin toplayıcı toplumlardaki gözlemlenmiş çoğu davranışla bağdaşmaması yüzünden. Nedir bu gözlemlenmiş davranış? İlk olarak, antropologlar farkına varmıştır ki, "hediyeler" veya yiyecek transferleri genellikle verici tarafından değil alıcı tarafından başlatılmıştır. Nicolas Peterson (1992) "talep paylaşma"nın ("demand sharing") yiyeceğin nasıl dağıtılacağıyla ilgili en önemli tanım (description) olduğu geniş bir toplayıcı gruplar için çok sayıda destekleyici incelemeden bahsetmektedir⁹.

İkinci olarak, genellikle, bazı durumlarda başarılı toplayıcıların paylaşma ihtiyacını minimize etmek için kampa dönmeden önce topladıklarının mümkün olduğu kadar fazlasını tükettiği yaygın biçimde bildirilmektedir (Hiatt 1982, 24). Üçüncü olarak, yiyeceği (belki de kümede yiyeceğin her yerde kıt olduğu zaman) paylaşmaktan kaçınmak için saklama da tavsif edici edebiyatta göze çarpmaktadır (Peterson 1993, 864). Dördüncü olarak, eğer paylaşma karşılıklı değilse çatışmalar doğabilir. Bu yüzden, avcı toplumlarda (veya modern toplumlarda) cömert bireye yaygın hayranlık duyulmasına rağmen, avcı-toplayıcıların fiilî davranışı altruistik prensipleri pek akla getirmemektedir. Bronislaw Malinowski bu sonucu gayet iyi özetlemektedir: "Her ne zaman yerli (birey) prestij kaybına veya müstakbel kazanç kaybına uğramaksızın mecburiyetlerinden (yükümlülüklerinden) kaçınabilirse, öyle yapar, aynen uygar bir işadaminin yapacağı gibi" (1959, 30).

Zorlama, belki de altruizmin zıt kutubu, yiyecek transferleri için sonraki mümkün açıklamadır. N. G. Blurton Jones (1987) ilk defa "tolere edilen hırsızlık" veya "aşırma" fikrini zorlamanın mutedil bir biçimi olarak teklif etti. Bruce Winterhalder bu mekanizmayı kısaca özetler: "Yiyecek transferleri olur, çünkü bu, yiyecek açığı olan bireylerin fazlalığı olan bireylerin sahip oldukları (elindekiler) için mücadele etmesini önler. Fazlalığa sahip olanlar ilave paylarından (portion) vazgeçeceklerdir, çünkü onları savunmakla hiçbir şey kazanamazlar veya çok az şey kazanırlar". Winterhalder aynı zamanda şu sonuca da varır: "Aşırma muhtemelen bazen diğer omurgalıları avladığı göz-

lenen ilkel toplumlar arasında yiyecek transferleri hasıl eden hâkim mekanizmadır” (2001, 26), fakat aynı mütalaayı insanlar için yapmayı kabul etmez.

Etnografik edebiyat tolere edilmiş hırsızlığın veya aşırmanın toplayıcı insan toplumlarının bir muntazam özelliği olmadığına işaret eder. Niçin olmasın? Bir tesirli faktör toplayıcı üretim tarzının temel mahiyetiyle alâkalıdır. Sistematik aşırıcular aşırmayanları kümede kalmaya ve aslında bir vergi olan şeyi ödemeye devam etmeye zorlamanın hiçbir yoluna sahip değildir. Ve, şüphesiz, aşırmayanlardan müteşekkil bir komünite, bir ısrarlı aşırıycı kümede kalmanın bir şartı olarak davranışını değiştirmek için zorlama kapasitesine (gücüne) sahip olacaktır. Chagnon bir Yanomano erkeği ailesinin ihtiyaçlarına yeterli bir bahçeyi ekemeyecek kadar tembel olduğu zaman bu gücün nasıl kullanıldığına gözle şahit olunmuş bir hikayesini anlatır: “Bir seferinde, bir başkanın, köyündeki, devamlı olarak yiyecek borç almak zorunda olan birini azarlamasına kulak misafiri oldum. ‘Bu karın ve çocukların için yeterince büyük değil’ diye ikaz etti başadam. ‘Onu büyütmezsen diğerlerinden muz dilenmek zorunda kalacaksın. Şuradaki ağacı görüyor musun? Bahçeni oraya kadar genişlet ve o zaman yeterince geniş bir yere sahip olacaksın –ve geri kalanlarımızdan daha sonra dilenmek zorunda kalmayacaksın!’ Başadamın ses tonu müstakbel dilenmeye izin verilmeyeceğini açığa vurdu. Bir hata görmezden gelinbilir, fakat tekrar tekrar aynı hatalar görmezden gelinmeyecektir” (1992, 89). Seneca halkı arasında yaşayan bir misyoner, papaz Asher Wright, 1873’te Lewis Morgan’a yazılmış bir mektupta bir benzer olayı bildirdi, ki bu mektup Morgan’ın Ancient Society’sinin ([1877] 1958) IV. bölümünün bir dipnotunda kapsandı ve Engels tarafından alıntılandı: “Genellikle kadın kısmı evi yönetti ve şüphesiz bunun hakkında yeterince klancıydı (clanish). Stoklar (stores) ortaktı; fakat kendisinin temin etmesi gereken payı karşılama çok uyuşuk talihsiz kocaya veya aşığa eyvah. Evde ne kadar eşyaya veya çocuğa sahip olursa olsun, her zaman pılısını pırtısını toplama ve gitme emri alabilirdi; ve bu tür emirlere itaat etmemeye kalkışması onun için onun için pek iyi olmazdı” (Engels [1884] 1962, 209 içinde).

Çoğunlukla “karşılık” olarak işaret edilen antropolojik model yiyecek mübadele süreci için çok daha iyi bir kavrayış temin eder görünmektedir. Karşılıklılığa göre, yiyecek fazlasına sahip olan bir birey, onun bir parçasını, yiyecek azlığı olan bir kişiye, yardımın (favor) daha sonra iade edileceği beklentisiyle transfer eder. Bu yüzden, karşılıklılık parasız bir ekonomide zora dayalı gelir transferine veya altruizme dayanmaksızın tüketimi düzleyebilir. Bireysel kişisel çıkar bir mütakabiliyet sisteminde ana saiktir.

Kuşkusuz, ilkel toplumlar sözleşmelerin uygulanması için kanunlara veya mahkemelere sahip değildir, o zaman mütekabiliyet nasıl çalışır? Teorik düşünceler (temel oyun teorisi dâhil) bize mütekabiliyetin muhtemelen katılımcılar zaman içinde böyle birçok transfere girdiği ve verme yeteneğiyle alma ihtiyacı uzun vadede dengelendiği zaman işleyeceğini söylemektedir. Bu şartları, akrabalık bağlarına dayanan toplayıcı kümelerde, başarı genel olarak tesadüfi faktörlere dayandığında, yerine getirmek (karşılıklı) zor değildir. Fakat bazı bireyleri transferleri kabul etmekten ve sonra mukabele etmekten (geri vermemekten) ne alıkoacaktır? John Dowling'e göre, "Bu karşılıklı verme ve almada, eğer istikrara kavuşulacaksa, en azından uzun vadede dengeye benzer bir şey olmalıdır. Malları paylaşmakta eğer uzun süren bir dengesizlik varsa, Gouldner'ın bir tazmin mekanizması (compensatory mechanism) adını verdiği bir karşı gelişme olmadıkça, sosyal disintegrasyona (çözölmeye) yol açacak baskılar gelişecektir" (1968, 504). Dowling şu sonuca varır: Avcı-toplayıcı kümelerin üyeleri, zorlamaya dayanan transferler uzun vadeli sistemine girişmenin hiçbir etkili aracına sahip olmadıklarından, bir biçim mütekabiliyet en sonunda vuku bulmalıdır, yoksa küme muhtemelen çözülecektir. Burada tekrar birleşme ve hareket özgürlüğü avcı-toplayıcı davranışını anlamada önemli bir rol oynar. Bir karşılık verenler kümesinde muhtemelen karşılık vermeyenlere tolerans gösterilmeyecektir ve karşılık vermeyenlerden müteşekkil tüm bir kümenin evrimci başarı kazanması gayri muhtemeldir.

Mütekabiliyet transferlerinde dengesizlikler, şüphesiz, uzun vadede, eğer net yiyecek sübvansiyonları temin edenler başka bir tazminat biçimi elde ederse, vuku bulabilir. Bu bakımdan, avcı-toplayıcı insanların itibara yüksek değer verdiği çok belirtilir. İyi bir avcı olma şöhreti bazı durumlarda karşılıksız transferler için bir tazmin (compensation) temin edebilir. Paraguay'daki Ache toplayıcıları üzerine sık sık alıntılanan bir çalışmada Hillard Kaplan ve Kim Hill bir somut örnek verir:

Böylece, yüksek üreticiler, onları kümede kalmaya teşvik için, ortalama üreticilerden daha iyi muamele görmeyi bekleyebilirdi. Üreticiler ne tür daha iyi muamele görür? Analiz edilmemiş demografik datanın ön incelemeleri göstermektedir ki, yeni doğan çocukları öldürmek sıkır ve belirli bir çocuğun öldürölüp öldürölmeceğiyle ilgili kararlar birçok küme üyesinin katılımlarıyla (input) verilir. Yüksek üreticilerin çocuklarının öldürölmesi ihtimalinin daha az olması mümkündür... Yüksek üreticiler eş olarak daha çekici olacaktır... Yüksek hasılatlı avcılarının fakir avcılardan daha fazla evlilik dışı cinsel ilişki yaşadığı ve onların çocuklarının daha çoğunun yaşadığı (survive) bildirilmektedir (1985, 237).

"Hediyeler" yoluyla mübadele sisteminin başlıca izahı olarak paranın veya başka bir universal değer biriktirme aracının yokluğunu vurgulamıştım. Aynı zamanda yiyecek-paylaşma sistemini formel sigorta piyasaları için bir ikame olarak görmek de öğretilidir¹⁰. Bu perspektifle, hediyeler "açlık sigortası" için

ödenmiş primler olur. Formel sigorta pazarlarında olduğu gibi, işlemin her iki tarafındaki bireyler mübadeleden kazançlı çıkar. “Hediye” veren, vericinin kendi tüketimi için gerekli olmadığı ve kolayca biriktirilemeyeceği için sınırlı değere sahip bir yiyecek primiyle sigorta satın alır. Bunun karşılığında daha sonraki bir tarihte ilk vericinin yiyeceği az olduğu zaman ve bundan dolayı onun için daha değerli olduğu zaman bir yiyecek (verilme) vaadi alır. “Hediye”nin alıcısı zıt durumdadır. Alıcıya, mevcut yiyecek yüksek bir değere sahiptir, fakat istikbalde bir zamanda daha düşük değere sahip bir yiyecek geri ödenebilir. Bu yüzden, “sigorta sözleşmesi” her iki bireye de faydalı ve her iki bireyi için de kârlıdır.

Yiyecek paylaşmanın bir borç alma ve borç verme sistemi olarak karakterizasyonu da eşit derecede faydalıdır. Geçici bir fazlaya sahip olan ve onu saklamanın pek az etkili aracına malik bulunan kişiler fazlayı açığı olan kişilere borç vermeyi kârlı bulabilir. Bu tavsifte, bir gözlemlenmiş yiyecek transferi ya bir borç yapmayı ya da bir borcun geri ödenmesini temsil edebilir. Daha fazla enformasyonsuz, dış gözlemcinin böyle bir ayırım yapması imkânsız olacaktır. Bu yorumun faydalılığı yiyecek borcuna yüklenen faizin aşikâr yokluğu tarafından azaltılamaz. Bir modern ekonomide, borç verici, akışkan kredi piyasalarında bir pozitif faiz oranının mevcudiyetinden dolayı, fonları için bir pozitif fırsat maliyetine sahiptir, ve, bu yüzden, borç verici, işlem den herhangi bir fayda elde etmek için borcun geri ödenmesinin üzerine ve üzerinde (bir) ödül (compensation) almalıdır. Ancak, bir toplayıcı toplumda, borç verici, fiilen, yiyeceğin çürürlüğü veya yiyecek stoklarını bir kamptan diğerine taşımamanın zorluğu yüzünden, verdiği borç kazançları için bir negatif fırsat maliyetine sahiptir. Basitçe ifade edilirse, bir toplama ekonomisinde bir borçvericinin gıda fazlası, o, fazla yiyeceği bir müstakbel geri ödeme karşılığında alacak veya “borç alacak” birini bulamadıkça, bozulabilir veya atılabilir ve pek az değere sahip olur¹¹.

Avcı-toplayıcıların itibara çok değer verdiği görülür ve etnografyacılar genellikle “cömertliği” itibar kazanmanın ana aracı olarak zikreder. Bu tema etnografik edebiyatta hemen hemen bütün bilinen toplayıcı toplumlar için tekrarlanır. Ancak, bu edebiyatın yüzeysel okuyucuları, kolayca, hatalı şekilde, “cömertliğin” yalnızca bir “hediye” vermeye uygulandığını, daha sonraki bir tarihte hediye gerinin geri ödenmesine uygulanmadığını düşünmeye yönlendirilebilir. Mamafih, her iki davranış da eşit derecede önemlidir ve büyük ölçüde ayırtedilemezdir, çünkü genel olarak bu mübadeleler uzun bir zaman zincirine yayılır. Bu yüzden, yiyeceğin gözlemlenmiş “vericileri” gerçekte bir borcu ödeyerek veya açlık sigortası sağlama taahhüdünü başararak daha önceki bir işleme uymaya çalışıyor olabilir. Dolayısıyla, bir toplayıcı toplumda itibarlı

bir kişi karşılıklı sigorta sistemine veya karşılıklı borç verme sistemine işti-
rak eden ve kendisinin diğer iştirakçilere “sözleşmeci” yükümlölüklerine ri-
ayet eden biri olarak daha iyi tarif edilebilir¹². Bunun ışığında görüldüğünde
“cömertliğe” itibar etme (saygı gösterme) sosyal normu esas itibariyle gelirin
yeniden dağıtımını değil etkili mübadeleyi teşvik etmek için bir mekanizma-
dır. Kuşku yok ki, bu tarz bir yorum evrimci biyolojinin beklentileriyle daha
tutarlıdır, çünkü altruizm hiçbir zaman yeniden üretici (reproductive) başarı
hasıl etmez.

İyi bilinen bir çalışmada, Marcel Mauss (1990) Kuzeybatı Sahili Ameri-
kan Yerlileri, Melanezyalılar ve Polonezyalılar arasında hediye sistemini tet-
kik etmektedir. Bu toplumlar ilkel ancak basit avcı-toplayıcılardan bir şekilde
daha karmaşıktır. Hediyeler yiyecek yanında birçok elyapımı şeyi de kapsar.
Mauss bu toplumlarda (ve başka yerlerde) hediye sisteminin altruizm ilkesini
hiç te temsil etmediği sonucuna varır. Gerçekte sistem eşit veya daha yüksek
değerde hediyelerle karşılıklık için muazzam bir sosyal baskı üretir. Eşit veya
daha büyük değerde bir hediye ile mukabele etmeyen birey büyük bir itibar
kayıbı yaşar ve aynı zamanda grubun yoldaş üyeleri yanında “ruhlar” tarafın-
dan da cezalandırılabilir. Mauss’un (kendisi ateşli bir sosyalist) ikna edici bir
biçimde gösterdiği gibi, kendi-kendine yeterli olan ve sübvansiyeye edilmeyi
beklemeyen birey bu toplumlarda en yüksek itibara sahiptir. Bu standarda
ulaşamayan ve aldığından daha azını vermeyi uman birey sert müeyyidelere
maruz kalır. Bireysel etikle böylesine uyumlu (tutarlı) ve kolektivist etikle
daha az zıt bir sosyal norm tahayyül etmek güçtür.

Mauss’un ilkel toplumlarda bulduğu mütekabiliyet için güçlü yükümlü-
lük aşıkârdır ki modern çağa kadar yaşadı. Bir sosyal davet, bir hediye veya
herhangi bir nazik davranış modern alıcının nazarında bir lütfu (favor) eşit
değerle geri verme güçlü arzusu uyandırır. Modern alıcı tanrıların gazabın-
dan korkmayabilir, fakat defterleri eşitlemek için karşı konulmaz bir ahlâkî
yükümlölük hisseder¹³. Bundan fazla, lütfu alıcının, vericinin alıcıya kıyasla
nispî refah durumuna bağlı olarak, daha büyük veya daha az değerle onu geri
vermesi (return) modern alıcının aklına gelmez. Bu (başka bir şeyin yerini
tutan - quid pro quo) anti yeniden dağıtımçı sosyal norm, böyle kadim orijin-
lerle, insan tabiatına derinlemesine kökleşmiş olmalıdır.

Sonuçlar

Bu makalede ortaya konan temel soruya geri dönelim: İnsanın temel tabiatı
kolektivist midir yoksa bireyci midir? İnsan milyonlarca yıl içinde bireysel
karar vermeyi ve her bireyin kendi çabalarının faydalarını (ürünlerini) alma

hakkını destekleyen kurumları benimseyerek mi evrilmiştir? Yoksa, insan evrilmiş ve kolektif karar vermeyi ve bu faydaların (ürünlerin) kolektif sahipliğini vurgulayan kurumlara adapte mi olmuştur? Bu makalede tetkik edildiği gibi, etnografik kanıt kesinlikle bireyci görüşü desteklemektedir. İlkel insan, yaklaşık on bin yıl evvel tarımın yaygın biçimde benimsenmesinden önce, milyonlarca yıl boyunca, bir siyasal otonomi ve ekonomik özgürlük durumunda yaşadı¹⁴. İnsanın temel davranışı, sosyalist literatürün çoğunda tasvir edildiği gibi altruistik değil kişisel-çıkarıcı bireyci davranıştı. İnsan gerçekte orijinal liberteryendi ve emin olabiliriz ki modern insan aynı temel tabiatı paylaşmaktadır.

Yirminci yüzyılın büyük sosyalist deneyleri kesinlikle bu hükmü doğrular. Sosyalizm, daha önce emsali görülmemiş bir zor kullanımına rağmen, yalnızca, eğer insanlar kendi bireysel çıkarlarını devletin genel iyi konseptine tabi kılmayı istiyor idiyse, çalışabilirdi. Fakat bu tabi kılma (itaat) asla vuku bulmadı. İşletme yöneticileri ham maddeleri, emeği ve ekipmanı istifleyerek ve planlamacılara yanlış enformasyon bildirip tüketicilerin değer vermediği düşük kaliteli mallar üreterek planlanan hedefleri rutin olarak tutturdu. Yetersiz ücret ödenen işçiler daha az çalışarak cevap verdi ve her yerde vatandaşlar kamu mülkiyetine neredeyse hiç ihtimam göstermedi. Şaşırtıcı değildir ki, mükemmellikten ne kadar uzak olursa olsun serbest piyasaları ve özel mülkiyeti destekleyen toplumlar bu problemlerin hiçbirisiyle karşılaşmadı. Bu toplumlarda vatandaşlar halkın istediği mallar üretti; ham maddeler, emeği ve ekipmanı ekonomize etti; vakitlerini verimli işte harcadı; ve mülkiyetin korunmasına dikkatle intimam gösterdi. Bütün bunların hepsi esas itibarıyla toplumun temel kurumlarının tabiatının en eski özelliğine –kişisel çıkar– dayanması ve onunla uyumlu olması sayesinde başarılı¹⁵. Komünistlerin “ahlâkî müşevvikler” adını verdiği şeye en ağır şekilde bağlı (dayanan) sosyalist ülkeler (meselâ, Kastro’nun Kübası ve Mao’nun Çini) en felaketli sonuçları yarattı.

Ancak, insan, tabiat itibarıyla bireyciyse, neden yerleşik tarım hâkim üretim tarzı olur olmaz temel özgürlüklerini kaybetti? Bu soruya cevap basitçe şöyle ifade edilebilir. Avcı-toplayıcı toplumlar esas itibarıyla her bireyin etkin ekonomik mobilasyona sahip olması sayesinde özgürdü. Politik ve ekonomik istismara (sömürüye) teşebbüs karşısında avcı-toplayıcı daima eşyalarını toplama ve öyle yaptığı için önemli bir bedel ödmeden göçme imkânına sahipti. Daha güçlü bir kümenin daha zayıf bir kümeyi haraç ödemeye zorlamaya kalkması hâlinde, zayıf küme herhangi bir mühim fedakârlık yapmadan (üstlenmeden) basitçe lokasyon değiştirebilirdi. Bir küme içinde güçlü bireyler tarafından gerçekleştirilen zorlama teşebbüsleri de benzer bir sonuçla

karşılaşırdı. Bu ilkel toplumların temel özellikleri –düşük nüfus yoğunluğu, bol toplama kaynakları ve işbölümünün yokluğu– veri alındığında, başarılı sömürü için pek az imkân (şans) vardı.

On bin yıl önce bu şartların hepsi insanın temel tabiatı sayesinde değil ona rağmen değişti. Neolitik çağda, yerleşik tarımın ve hayvan yetiştiriciliğinin gelişmesi yüzünden, üstün güç ve sömürü ile karşılaşan insan başka bir yere yeniden yerleşmekte ciddi bir fırsat maliyetine sahipti. Toprak elde edilmek, alanlar çevirilmek, tahıllar hasat edilmek ve depolanmak, ve çiftlik geliştirmeleri yapılmak zorundaydı. Böylesine güç kazanmış varlıkların potansiyel kaybı güçlü savaş beylerine yerleşik tarım kominitelerine hükmetmek, ilk devletleri kurmak, bireysel otonomiye sınırlamak ve bireyin kendi ürününe hakkını feshetmek için gerekli manivela kuvvetini sağladı. Kesin bir delil olmamakla beraber, bu süreç, ki yedi milyon yıllık bireysel özgürlüğü sona erdirdi, muhtemelen ilk şehir uygarlıklarının gelişmesinden çok önce başlamıştı ve şüphesiz bugüne kadar devam etti. Gerçekten, modern toplumda bireysel özgürlüğü besleyebilecek bir kurumlar setini keşfetmek siyasal ekonominin sürmekten olan merkezî görevidir.

Notlar

1. Burada “tabiat versus büyütülme” (“nature versus nurture”) tartışmasına girmiyorum. Sadece, evrimci biyolojiyle uyum içinde, tabiatın yeniden üretici başarıyı destekleyen davranışı kayırmaya (favor) meylettğini kabul ediyorum. Bu prensibin bir evrimci biyolog tarafından özet ifadesi için bkz. Wilson, 1998, 95. Bu ilkenin zekanın gelişmesine uygulanması ve insanlık tarihinin avcı-toplayıcı safhası boyunca uzun ömürlülüğü için bkz. Robson ve Kaplan 2006.
2. Marvin Harris (1997, 82), George P. Murdock’un Ethnographic Atlas’ında (1967) listelenen 1179 ilkel toplum buldu.
3. Ter Ellingson (2001), en önemlileri olan Jean-Jacques Rousseau dâhil, dikkate değer pek az yazarın, Ellingson “asil vahşi” mitinin antroploglar arasında sözlü geleneğin bir parçası olduğuna işaret etmesine rağmen, “asil vahşi” mitinin bir aşırı versiyonunu açıkça ve su götürmez şekilde benimsediğini ileri sürer.
4. Ludwig von Mises’e göre, “[B]irçok sosyalist, meselâ Engels, neredeyse uzak geçmişteki muhteşem bir altın çağın güya harika şartlarına dönüşün savunucusu oldu” (1969, 218). Bu ifade önemlidir, çünkü Mises uzun meslekî hayatının çoğunu sosyalist ve Marksist ideolojiyi tetkik etmeye harcadı. Sosyalist bakış açısının daha yakınlardaki bir ifadesi için, bkz. Lee 1988. “İlkel komünizm” fikrinin bir kitle-medyası versiyonu için, bkz. Angier 2011.

5. “Kanun” ile, “bireylerin birbirlerine karşı davranışlarını yöneten, bilinmeyen sayıda müstakbel durumlara uygulanmasına niyet edilen ve her biri için korunan bir alan tanımlayarak, içinde bireylerin gerçekleştirilebilir planlar yapabileceği bir davranışlar düzeninin kendi kendisini oluşturmasını mümkün kılan amaç-bağımsız kurallar”ı kastediyorum (Hayek 1973, 85). İkel toplumların hiç formel kanunları yoktur, fakat küme seviyesi toplumda sosyal normlar etkili bir ikame sağlar.
6. Burada tasvir edilen baş adam (headman) neredeyse bir hukuk firmasının idareci ortağının, bir akademik bölümün başkanının, bir fakültenin dekanının veya bir sivil-servis ofisinin başkanının tıpkısının aynısıdır. Bu durumların her birinde, mülkiyet haklarından, kadrodan, sivil-servis kodlarından veya bir sivil-servisin başkanlığından dolayı, liderlik, emir yerine ikna yolunun kullanılması gerekir.
7. Siyasal veya karar-verme eşitliği, genellikle yapıldığı gibi, ekonomik eşitsizlikle karıştırılmamalıdır, çünkü bu ikisi neredeyse zıt anlamlara sahiptir.
8. Küme hacminin tüketimi düzleme üzerindeki etkisine ilaveten bir toplayıcı toplum optimum hacim teorisi küme hacminin yiyeceğin per capita elde edilebilirliği üzerindeki negatif etkisini ve küme hacminin grup güvenliği üzerindeki pozitif etkisi gibi faktörleri de hesaba katmak zorunda olacaktır.
9. Peterson’a göre, antropologlar arasında yaygın biçimde benimsenen, “eğer altruistik veri varsa pek az veriş altruistiktir” görüşüdür (1993, 860).
10. Sigorta analojisinin sistematik bir tartışması için bkz. Posner 1980. Afrikalı toplayıcıların yiyecek değişkenliği (yani yiyecek sigortası ihtiyacı) azaldığı zaman yiyecek paylaşmaya bağlılıklarını nasıl azalttığıyla ilgili kanıt için de bkz. Cashdan 1985.
11. “Aşırı faize” (usury) karşı kadim ataç (atavistic) önyargının orijininin bir toplayıcı toplumdaki bir mübadelenin her iki tarafının da genel olarak bir ilave tazmin (ödeme-compensation) gerekmesizin kâr sağlayabilmesi olgusunda olup olmadığı hakkında spekülasyon yapabiliriz. Yalnızca eşit değerde bir mal veya yiyecekler geri ödeme yapmak fırsat maliyetleri negatif olfduğu zaman borç vericiye kâr sağlamaya yeterlidir. Gerçekten, eğer “faiz” ödenecekse, hangi tarafın faizin ödeyicisi ve hangisinin alıcı olacağı hiç te açık değildir.
12. Antropolojik edebiyatta cömertlik kelimesinin kullanılması bilhassa talihsizdir ve potansiyel olarak yanlış yönlendiricidir, çünkü biz ne borçlarını sadakatle geri ödeyen insanları “cömert” olmakla vasıflandırırız ne de bir sigorta şirketini o şirket kendisinin sözleşme yükümlülüklerine uygun talepleri karşıladığı zaman genel olarak cömert diye tasvir ederiz.
13. İnsan tabiatının bu özelliğinin varlığı çeşitli pazarlama pratikleri tarafından fazlasıyla kanıtlanmaktadır. İşletmeler talep edilmemiş hediyelerin potansiyel müşterilerde satışlarını artıracak bir yükümlülük duygusuna sebep olmasını bekler. Meselâ, birçok

hayır kurumu, potansiyel bağışçıların kıyağı (favor) hayır kuruluşuna bir kârla (ilaveyle) geri ödemeye yükümlü olduğunu hissedeceğini düşünerek, mektupla yaptıkları kitlevî bağış davetlerine kıymet taşıyan parçalar eklerler. Bu pratiklerde ısrar, yeniden dağıtımçı olmayan etiğin, eğer baskın değilse, güçlü kanıtını teşkil eder.

14. Max Weber üretimde komünizmin de erken tarımsal toplumlar tarafından uygulanmadığı sonucuna vardı, bunun implikasyonu komünist tarımın bir yirminci yüzyıl icadı olduğudur (1927, 15- 24).
15. Gayet iyi anlaşılır ki, kişisel-çıkarcı, geniş anlamda yorumlandığında, altruizm tarafından motive edilen davranışa mani olmaz. Fakat, sınırlanmamış piyasa sisteminin gücü şudur: O altruizme dayanmak zorunda olmaksızın gayet iyi çalışır. "Biracının, fırıncının, kasabın hayırseverliği sayesinde değil, onların kendi çıkarlarına ilgisi sayesinde akşam yemeğimizi yeriz" (Smith [1776] 1991, 12).

Referanslar

- Angier, Natalie. 2011. "Thirst for Fairness May Have Helped Us Survive" *New York Times*, July 5.
- Blurton Jones, N. G. 1987. Tolerated Theft, Suggestions about the Ecology and Evolution of Sharing, Hoarding, and Scrounging, *Social Science Information* 26: 31–54.
- Cashdan, Elizabeth A. 1985. Coping with Risk: Reciprocity among the Basarwa of Northern Botswana, *Man (new series)* 20, no. 3: 454–74.
- Chagnon, Napoleon A. 1992. *Yanomamo: The Last Days of Eden*, New York: Harcourt Brace.
- Dowling, John. 1968. Individual Ownership and the Sharing of Game in Hunting Societies. *American Anthropologist* 70: 502–7.
- Ellingson, Ter. 2001. *The Myth of the Noble Savage*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Engels, Frederick. [1884] 1962. *The Origin of the Family, Private Property, and the State*. In Karl Marx and Frederick Engels, *Selected Works*, 2: 185–307. Moscow: Foreign Languages Publishing House.
- Fried, Morton H. 1967. *The Evolution of Political Society: An Essay in Political Anthropology*. New York: Random House.
- Harris, Marvin E. 1977. *Cannibals and Kings: The Origins of Cultures*. New York: Random House.
- Hayek, F. A. 1973. *Law, Legislation, and Liberty*. Vol. 1: Rules and Order. Chicago: University of Chicago Press.

- Hiatt, Lester. 1982. *Traditional Attitudes to Land Resources*. In *Aboriginal Sites, Rites, and Resource Development*, edited by R. M. Berndt, 13–26. Perth: University of Western Australia Press.
- Kaplan, Hillard, and Kim Hill. 1985. Food Sharing among Ache Foragers: Tests of Explanatory Hypotheses. *Current Anthropology* 26, no. 2: 223–39.
- Leakey, Richard. 1994. *The Origin of Humankind*. New York: Basic Books.
- Lee, Richard. 1988. Reflections on Primitive Communism. In *Hunters and Gatherers 1: History, Evolution, and Social Change*, edited by Tim Ingold, David Riches, and James Woodburn, 252–68. Oxford, U.K.: Berg.
- Malinowski, Bronislaw. 1959. *Crime and Custom in Savage Society*. Patterson, N.J.: Littlefield Adams.
- Mauss, Marcel. 1990. *The Gift*. New York: W. W. Norton. Translated from the 1950 edition.
- Mises, Ludwig von. 1969. *Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution*. Westport, Conn.: Arlington House.
- Morgan, Lewis H. [1877] 1958. *Ancient Society or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery Through Barbarism to Civilization*. 2d Indian ed. Calcutta: J. C. Saha Roy.
- Murdock, George P. 1967. *Ethnographic Atlas*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Peterson, Nicolas. 1993. Demand Sharing: Reciprocity and the Pressure for Generosity among Foragers. *American Anthropologist* 95, no. 4: 860–74.
- Posner, Richard. 1980. A Theory of Primitive Society, with Special Reference to Law. *Journal of Law and Economics* 23, no. 1: 1–53.
- Robson, Arthur J., and Hillard S. Kaplan. 2006. Viewpoint: The Economics of Hunter-Gatherer Societies and the Evolution of Human Characteristics. *Canadian Journal of Economics* 39, no. 2: 375–98.
- Sahlins, Marshall. 1972. *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine.
- Smith, Adam. [1776] 1991. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Norwalk, Conn.: Easton Press.
- Steward, Julian. 1955. *Theory of Culture Change*. Urbana: University of Illinois Press.
- Tiger, Lionel. 2008. *Of Monkeys and Utopia*. Wall Street Journal, December 27.
- Weber, Max. 1927. *General Economic History*. New York: Greenberg.
- Wilson, David Sloan. 1998. Hunting, Sharing, and Multi-Level Selection. *Current Anthropology* 39, no. 1: 73–97.
- Winterhalder, Bruce. 2001. The Behavioral Ecology of Hunter-Gatherers. In *Hunter-Gatherers*:

An Interdisciplinary Perspective, edited by Catherine Panter-Brick, Robert H. Layton, and Peter Rowley-Conwy, 12–38. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.